

Б.Д.Жигитбекова¹

*¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан*

ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі кезеңде психологтардың кәсіби маңызды қасиеттері, оларды жоғарға оқу орындарында дайындау барысында маңызды роль атқарады. Кәсіби маңызды қасиеттердің даму деңгейлері өзінің мамандығына деген қанағаттануының негізгі шарты болып есептеледі. Психологтардың мамандықтарының сауатты түрде психологиялық сипаттама жасау, осы сипаттама негізінде психограмма құру болашақ психолог-мамандардың өзінің мамандығына деген кәсіби дайындығын білдіреді.

Осы пікірлерге сүйене отырып, психолог қызметінде маңызды тұлғалық қасиеттердің ішінде эмпатия (бірге әсерлену), тіл табысқыштық (коммуникабельность), жауапкершілік сезімі, тәуеліздік (независимость), эмоционалдық тұрақтылық, тыңдай алу қасиеті жоғарғы интеллект, креативтілік және рефлексия қасиеттерін негізге аламыз.

Кілттік сөздер: психологтың маңызды қасиеті, жауапкершілік, эмпатия, тыңдай білу.

B.D. Zhigitbekova¹

¹Abay Kazakh National Pedagogical University

FEATURES OF PROFESSIONAL QUALITIES OF A PSYCHOLOGIST

Abstract

At the present stage, professionally important approaches of psychologists play an important role in their training in higher education institutions. The level of development of professionally important qualities is the main condition for satisfaction with your profession. Competent preparation of psychological characteristics of specialties of psychologists, drawing up a psychogram based on this characteristic implies professional training of future specialists-psychologists for their profession. Based on these opinions, in the work of a psychologist, we proceed from the most important personal qualities, such as empathy (joint impression), sociability (sociability), sense of responsibility, dependence (independence), emotional stability, ability to listen, high intelligence, creativity and reflection.

Keyword: important qualities of a psychologist: responsibility, empathy, and listening skills.

Б.Д. Жигитбекова¹

¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ ПСИХОЛОГА

Аннотация

На современном этапе профессионально важные подходы психологов играют важную роль в подготовке их в высших учебных заведениях. Уровень развития профессионально важных качеств является основным условием удовлетворенности своей профессией. Грамотное составление психологической характеристики специальностей психологов, составление психограммы на

основе этой характеристики подразумевает профессиональную подготовку будущих специалистов-психологов к своей профессии. Опираясь на эти мнения, в деятельности психолога мы исходим из важнейших личностных качеств, таких как эмпатия (совместное впечатление), коммуникабельность (коммуникабельность), чувство ответственности, зависимость (независимость), эмоциональная устойчивость, способность слушать, высокий интеллект, креативность и рефлексия.

Ключевые слова: важные качества психолога, ответственность, эмпатия, умение слушать.

Қазіргі уақытта "жауапкершілік" ұғымы "өз іс-әрекеттерінде, әрекеттерінде біреуге есеп беру қажеттілігі, міндеті" деп түсіндіріледі [1]. "Қажеттілік" сөзінің тезаурусы қызықты нәтиже береді; бұл қажеттілік, қажеттілік, қажеттілік – сол арқылы мотивацияның болуы жанама түрде көрсетіледі. Бір мезгілде "міндет" борыш ретінде түсіндіріледі [1], бұл жауапкершіліктің моральдық, адамгершілік мінез-құлық нормаларымен және адамдар арасындағы қарым-қатынастармен байланысын көрсетеді. Осылайша, адамның жауапкершілігі оның міндеттерімен, борыштың дамыған сезімімен байланыстырылады және адамға жүктелетін немесе оның өз іс-әрекеттерінде есеп беру және олардың ықтимал салдары үшін өзіне кінәсін қабылдау міндеттемесі ретінде айқындалады..

Қазіргі уақытта жауапкершілік психологияның әртүрлі салаларында зерттеледі. Бұл ұғымның қатаң ғылыми анықтамасын беруге тырысқанымен, біраз қиындықтар туындайтындығына қарамастан, оның кейбір аспектілері кеңінен зерттелген.

Жауапкершіліктің пайда болуының объективті себебі, адамның әлеуметтік сипаты. Жауапкершілікте әлеуметтік жетілген адамды әлеуметтік жетілмеген адамнан ерекшелетінін атап айтуға болады..

Жауапкершілік ешқашан да болмайды, ол әрқашан тақырыпқа байланысты болады. Жауапкершілік субъектісінің болуы субъектіге жауапты, оған тапсырылған немесе оны орындау үшін қабылдаған объектіні талап етеді. Субъект пен жауапкершілік объектісі арасындағы байланыснан тұжырымдаманың уақытша келешегі пайда болады: жасалған әрекеттің жауапкершілігі ретроспективті аспект болып табылады; не істеу керек екендігінің жауапкершілігі перспективалық аспект болып табылады.

Әдетте, жауапкершілік «қызмет» немесе «әлеуметтік қатынастар» ұғымымен тығыз байланысты. Осы тақырыптың кез-келген кезеңі кез-келген әлеуметтік қатынастардан «жауаптылық» түсінігін сипаттауы мүмкін, онда барлық кеңестік авторлар объективті және субъективті жағынан ерекшеленеді. Анисимовтың жазғанындай: «Моральдық жауапкершілік қоғамның (класс, адамдар және т.б.) моральдық қағидалар, әлеуметтік қажеттіліктерді білдіретін нормалар түріндегі командаларға жасайтын объективті талаптардың жиынтығы ретінде талдаудың кең әлеуметтік аспектісіне ие. Ол сондай-ақ субъективті, психологиялық мазмұндағы - сана-сезімнің түрі (жауапкершілік, міндет, ар-ождан және т.б.) түріндегі жауапкершілікте болуы мүмкін [2]. . Кез-келген әлеуметтік қатынас субъекті-субъект қатынасы [3]. Сондықтан жауапкершілік субъектісінен басқа, оған жауап беру керек болатын тағы бір мәселе болуы керек.

Жеке тұлғаның жауапкершілігінің бүкіл ауқымы оның жасына және әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіндегі ұстанымдарына байланысты өзінің рөлдік міндеттер жиынтығымен сипатталады. Адамның әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіндегі орны мен оған қатысты міндеті сыртқы жағынан оған берілген субъект үшін сыртқы жауапкершілікті сипаттайды. Мұндай көзқарас мәселенің субъективті аспектілерін қарау арқылы толықтырылуы тиіс. Этикада және психологияда сыртқы қаулылардың жеке адамның игерілуіне және ішкі заңы мен импульсіне айналуы жалпыға бірдей қабылданады. Бірақ әлеуметтік функцияларды игеру және адамның жауапкершілігін білуі көптеген факторлармен анықталады: танымдық, мотивациялық, сипаттамалық, ситуациялық, экологиялық және т.б. Нәтижесінде, субъективті жауапкершілік кейде объективті түрде бөлінеді.

Кез келген жағдайда, бақылаудың мақсаты - қызмет субъектісінің жауапкершілігін шектеу.

Жауапкершілік шарасы әртүрлі факторларға, объективті және субъективті жағдайларға байланысты, олар бір немесе басқа қызмет түрімен жүреді.

Маманның жауапкершілігі. «Жеке жауапкершілік» ұғымының анықтамасына сүйене отырып, біз «кәсіби жауапкершілік» ұғымының мазмұнын белгілейік. Ол қоғамның кәсіптік қызметтің ерекшеліктеріне байланысты адамға ұжымдар жасайтын сыртқы талаптарының көрінісі ретінде қалыптасады және кәсіби этика, кәсіби борыш пен қоғамға және өздерінің кәсіби іс-әрекеттерінің нәтижесі үшін жауап беру қажеттілігіне байланысты. Маман өзінің кәсіби қызметінде моральдық

қағидаларды және кәсіптік нормаларды сақтап қалуды өз міндетіне алады. Бұл қоғамның талаптары бойынша ғана емес, жоғары кәсіптік өзін-өзі ақпараттандыру арқылы да міндетті. Сондықтан маманның жауапкершілігі оның кәсіби маңызды сапасы, өзін-өзі кәсіби іс-қимыл туралы, жалпы алғанда, жалпыға ортақ адамдар туралы есеп беру міндеті.

Біз келесі жұмыс бабындағы жауапкершілігін анықтадық: жауаптылық субъектінің көзқарасына, оның бейімделуіне, қажеттілігін орындауға дайын екендігін көрсетеді. Ол ішкі бақылаудың және жеке адамның егжей-тегжейін ішкі реттеуге арналған құрал болып табылады, ол өз қалауы бойынша саналы түрде және өз еркімен жүзеге асырады. Жауапкершілік талаптарды орындау немесе орындамау үшін жауап беру қажеттілігіне байланысты.

«Эмпатия» (ағылшын тілінде empathy - жанашырлық, мазасыздану, басқа біреуді өз орнына қойып көру қабілеті) - адамның басқа адамдардың тәжірибесіне эмоциялық жағынан жауап беру қабілеті. «Эмпатия басқа адамның субъективті қабылдауын, оның ішкі әлеміне енуін, оның тәжірибелерін, ойларын және сезімдерін түсінуді қамтиды»

Жауапкершіліктің пайда болуының объективті себебі, адамның әлеуметтік сипаты. Жауапкершілікте әлеуметтік жетілген адамды әлеуметтік жетілмеген адамнан ерекшелетінін атап айтуға болады.

Жауапкершілік ешқашан да болмайды, ол әрқашан тақырыпқа байланысты болады. Жауапкершілік субъектісінің болуы субъектіге жауапты, оған тапсырылған немесе оны орындау үшін қабылдаған объектіні және объектіні талап етеді. Субъект пен жауапкершілік объектісі арасындағы байланыснан тұжырымдаманың уақытша келешегі пайда болады: жасалған әрекеттің жауапкершілігі ретроспективті аспект болып табылады; не істеу керек екендігінің жауапкершілігі перспективалық аспект болып табылады.

Әдетте, жауапкершілік «қызмет» немесе «әлеуметтік қатынастар» ұғымымен тығыз байланысты. Осы тақырыптың кез-келген кезеңі кез-келген әлеуметтік қатынастардан «жауаптылық» түсінігін сипаттауы мүмкін, онда барлық отандық авторлар объективті және субъективті жағынан ерекшеленеді. Анисимовтың жазғанындай: «Моральдық жауапкершілік қоғамның (класс, адамдар және т.б.) моральдық қағидалар, әлеуметтік қажеттіліктерді білдіретін нормалар түріндегі командаларға жасайтын объективті талаптардың жиынтығы ретінде талдаудың кең әлеуметтік аспектісіне ие. Ол сондай-ақ субъективті, психологиялық мазмұндағы - сана-сезімнің түрі (жауапкершілік, міндет, ар-ождан және т.б.) түріндегі жауапкершілікте болуы мүмкін».

Кез-келген әлеуметтік қатынас субъекті-субъект қатынасы. Сондықтан жауапкершілік субъектісінен басқа, оған жауап беру керек болатын тағы бір мәселе болуы керек. Соңғы кезде әдебиетте «билік» деп аталады.

Әлеуметтік қарым-қатынастың барлық жағдайларын екі үлкен бағытқа бөлуге болады: ресми және бейресми. Ресурстық мекемелердің (әртүрлі, бірақ мемлекеттік мекемелер мен қоғамдық ұйымдар) өкілеттіктері мен қызметі заң күші бар ережелерге негізделеді және бейресми тұлғалар (жақын туыстар, достар, көршілер және әріптестер және т.б.) ұнатуларға, ұнамсызға, этикаға, қоғамдық пікірге және басқалары. Әрине, дананы жіктеу басқа негіздерде, мысалы, қызметтің дәрежесіне немесе мүдделі тараптарға қолданылатын санкциялар сипатына байланысты және т.б. болуы мүмкін. Бірақ олардың бәрі де жоғарыда аталған негізгі бөлімнен алынған. Зерттеудің нақты және уәкілеттілігі жоғары міндеттері сияқты, танылған және шынайы да күрделі қатынастарда кездеседі. Жеке адамның санасында олардың иерархиясы бар - жоғары билік біреуіне, екіншісі тікелей қабылданбайды және үшіншіге қатысты орталықтандырылған. Жеке тұлғаның жауапкершілігінің бүкіл ауқымы оның жасына және әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіндегі ұстанымдарына байланысты өзінің рөлдік міндеттер жиынтығымен сипатталады. Адамның әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіндегі орны мен оған қатысты міндеті сыртқы жағынан оған берілген субъект үшін сыртқы жауапкершілікті сипаттайды. Мұндай көзқарас мәселенің субъективті аспектілерін қарау арқылы толықтырылуы тиіс. Этикада және психологияда сыртқы қаулылардың жеке адамның игерілуіне және ішкі заңы мен импульсіне айналуы жалпыға бірдей қабылданады. Бірақ әлеуметтік функцияларды игеру және адамның жауапкершілігін білуі көптеген факторлармен анықталады: танымдық, мотивациялық, сипаттамалық, ситуациялық, экологиялық және т.б. Нәтижесінде, субъективті жауапкершілік кейде объективті түрде бөлінеді.

Кез келген жағдайда, бақылаудың мақсаты - қызмет субъектісінің жауапкершілігін шектеу.

Жауапкершілік шарасы әртүрлі факторларға, объективті және субъективті жағдайларға байланысты, олар бір немесе басқа қызмет түрімен жүреді.

Маманның жауапкершілігі. «Жеке жауапкершілік» ұғымының анықтамасына сүйене отырып, біз «кәсіби жауапкершілік» ұғымының мазмұнын белгілейік. Ол қоғамның кәсіптік қызметтің ерекшеліктеріне байланысты адамға ұжымдар жасайтын сыртқы талаптарының көрінісі ретінде қалыптасады және кәсіби этика, кәсіби борыш пен қоғамға және өздерінің кәсіби іс-әрекеттерінің нәтижесі үшін жауап беру қажеттілігіне байланысты. Маман өзінің кәсіби қызметінде моральдық қағидаларды және кәсіптік нормаларды сақтап қалуды өз міндетіне алады. Бұл қоғамның талаптары бойынша ғана емес, жоғары кәсіптік өзін-өзі ақпараттандыру арқылы да міндетті. Сондықтан маманның жауапкершілігі оның кәсіби маңызды сапасы, өзін-өзі кәсіби іс-қимыл туралы, жалпы алғанда, жалпыға ортақ адамдар туралы есеп беру міндеті.

Біз келесі жұмыс бабындағы жауапкершілігін анықтадық: жауаптылық субъектінің көзқарасына, оның бейімделуіне, қажеттілігін орындауға дайын екендігін көрсетеді. Ол ішкі бақылаудың және жеке адамның егжей-тегжейін ішкі реттеуге арналған құрал болып табылады, ол өз қалауы бойынша саналы түрде және өз еркімен жүзеге асырады. Жауапкершілік талаптарды орындау немесе орындамау үшін жауап беру қажеттілігіне байланысты.

Тыңдай білу.

Қарым-қатынастың негізгі мәселелерінің бірі сұхбаттасушылардың өзара түсіністігі болып табылады. Байланыс кедергілері белгіленген мақсаттарға сындарлы қол жеткізуге мүмкіндік бермейді. Қарым-қатынас процесінің тиімділігін арттыру үшін, сұхбаттасушылар өз ойларын сауатты әрі түсінікті жеткізу ғана емес, бір-бірін тыңдауы қажет. Тыңдау процесі барысында адамдар арасында көрінбейтін байланыстар орнатылады, кез келген қарым-қатынасты тиімді ететін өзара түсіністік сезімі пайда болады.

"К.Роджерс өзінің "бірнеше маңызды жаңалықтар" мақаласында былай деп жазды: "Мен басқа адамды түсінуге мүмкіндік беретін үлкен құндылықты түсіндім". Алайда, жиі басқа адамның хабарламасына біздің бірінші реакциямыз - бұл бағалау немесе кінәләу, бірақ түсіну емес. Басқаларды түсінуде үлкен тәуекел бар-ол бізді өзгерте алады, ол біздің жеке тұрақтылығымызға қауіп төндіреді. Ал біз өзгерістерден қорқамыз.

Тыңдай білу бізге рухани дамуға көмектеседі. "Адамдар маған өз сезімдері мен қылықтарын жеткізгенде мені қалай байытатынын байқадым".

Тыңдау қабілеті - адам шын мәнінде хабарлағысы келетін хабарды естуді білдіреді, ол дауыстап сөйлеуі ғана емес, сөзсізде болуы мүмкін. Бұл ретте басқаларды тыңдау-бұл өзін тыңдау, өз реакцияларын ұстау, ол белгілі бір әрекеттерге, адамның көріністеріне жауап ретінде пайда болады.

Бала кезінен бастап баланы сөйлеуге үйретеді, бірақ өз балаларын тыңдауға үйрететіндер аз. Сондықтан адамдар жиі, сөйлемей мен тыңдауды бірдей деп санайды. Бірақ көбінесе үнсіз адам өзі сөйлеуді бастау үшін әңгімелескеннің сөзінде үзіліс күтеді, ал ең нашар жағдайда, үзіліс күтпестен оны үзеді. Уэбстердің сөздігінде " тыңдау "сөзі" дыбысты естуге саналы күш салу" немесе "оған назар аудару" деген мағынаны білдіреді (И. Атватер бойынша). Демек, тыңдау-белсенді процесс, адамнан белгілі бір күш-жігерді, физикалық және психологиялық назарды талап етеді. Тыңдау мына мағынада белсенді процесс - тыңдаушы хабардың мағынасын дұрыс түсіну үшін жауаптылықты сөйлейтін адамдармен бөліседі. Бұл белсенді процесс болғандықтан, белгілі бір дағдыларды талап етеді. Атап айтқанда, тыңдаушы өзінің "Мен-тыңдауын" толық сезінуі тиіс, берілген хабарды дұрыс қабылдау үшін. "Мен-тыңдау" - бұл тұрақты сүзгілер, сыртқы ақпаратты нақты эмоционалдық мағынада түрлендіру. Бұл адамдарға немесе жағдайларға арналған сүзгілер болуы мүмкін. Мысалы, әртүрлі адамдар айтқан бір фраза белгілі, оның айтылуына қарай (әңгімелесуші сүзгісі) әртүрлі қабылдануы мүмкін. Немесе өткізілген демалыс туралы зиянсыз әңгіме кенеттен біздің қарқынды эмоционалдық реакцияны тудырады (жағдайға сүзгі, өйткені соңғы демалыс бізбен бірге болған қандай да бір эмоциялық оқиға).

Әдетте тыңдаудың екі негізгі стилі - рефлексивті және рефлексивті емес. " Рефлексивті емес тыңдау - қарапайым тәсіл болып табылады және мұқият үнсіз қалудан, сұхбаттасушының сөзіне өзінің ескертулерімен араласпаудан тұрады" [62]. Рефлексивті емес тыңдау бейтарап, аз мағыналы сөз тіркестермен сипатталады, олар еркін және табиғи сөйлеуге шақыру болып табылады. Кездесу барысында сөйлескен адам өз пікірін білдіруге дайын болған жағдайда немесе көзқарасын білдіргенде пайдалану; әңгімелесуші туындаған мәселелерді талқылағысы келген кезде; ол өз қамқорлығыңыз бен мәселелерін білдіруде қиындықтарды бастан кешкен кезде; ұялшақ және өзіне сенімсіз адаммен сөйлескен кезде және т. б. қолданады. Бірақ тыңдаудың бұл стилі барлық жағдайларда да орынды. Мысалы, әңгімелесушінің сөйлеуге құлқы болмаған кезде немесе ол белсенді қолдау мен мақұлдау алуға тырысқанда, сіз сұхбаттасушымен келіспегенде (үнсіздік әдетте келісім белгісі ретінде қабылданады, содан кейін әңгімелесуші өзін алдамшы сезінуі

мүмкін), сіз жай ғана орналаспаған кезде немесе оны тыңдағыңыз келмесе. Рефлексивті емес тыңдаулар жеткіліксіз болған кезде рефлексивті тыңдаудың тәсілдерін қолдануға болады. Рефлексивті тыңдау оның мәні бойынша естілген адамды қабылдау дәлдігін бақылау үшін сөйлеушілермен объективті кері байланыс болып табылады. Тыңдаудың бұл стилінің тиімділігі сөздердің көпшілігі бірнеше мағынаға ие немесе олардың мағыналары қатаң анықталмауымен ("жақында" деген сөз сияқты) байланысты. Сондай-ақ, бұл стиль субъективті орнатудың сөйлеушіге әсерін азайтуға мүмкіндік береді. Ақырында, рефлексивтік тыңдау берілетін хабарламаның мағынасын дәл және дұрыс түсінуге көп мүмкіндік береді.

Кәсіби маңызды қасиеттер табысты орындаудың негізі ретінде қызмет әрбір жеке құрылымға кіреді. Зерттеу кезінде олардың даму көздері мен мазмұны қызмет пен жеке тұлғаның өзара байланысы туралы ереже іске асырылуда. Кәсіпқойлық мәні, "мен" мен " - тұжырымдаманы дамыту мен іске асыруда тұрады. Кәсіби тұлғаның қалыптасуы бос орында емес, адамның кәсіби тиімділігінің кәсіби маңызды қасиеттерінің даму деңгейіне тәуелді болып табылады..

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жігітбекова Б.Д. *Топтық психотерапия.* – Алматы: Ұлағат, 2008. – 196 б.
2. Намазбаева Ж.И. *Психология және психотерапия.* изд. Print Express. – Алматы, 2006, 20 п.л. – учебник для вуза. – 242 б.
3. Вачков И.В. *Основы технологии группового тренинга. Психотехники.* – М., 2000. – 224 с.
4. Жигитбекова Б.Д. *Оқыту үрдісінде психологиялық тренингті қолдану // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің хабаршысы. «Психология» сериясы, 2017. – С.36-39.*
5. Жигитбекова Б.Д., Канаева С.Т. – *Топтық психологиялық тренингтегі психогимнастиканың орны және рөлі // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің хабаршысы. «Психология» сериясы, №4(53), 2017. – С.61-66.*